

РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ. АНОТАЦІЇ

Дмитро Гордієнко

Легенди Ніжина / Упоряд. і передм. С. Ю. Зозулі. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2021. 120 с.

DOI: 10.5281/zenodo.7747381

© Д. Гордієнко, 2022. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2313-9019>

Історичний текст української культури формується й відображається не так науковими монографіями чи художніми творами, як народними легендами та переказами. Водночас, на відміну від інших жанрів народної творчості, легенди, як правило, авторські. Зачасту в основі їх лежить книжна традиція, а далі легенда починає жити своїм власним життям, з часом повертаючись оновленою, переробленою і доповненою у книжну традицію, щоб знову почати свій рух у легенду.

Донедавна в українській історичній культурі побутували легенди, записані ще в XIX ст. Згодом вони втратили зв'язок із живою реальністю, ставши відображенням далекої минувшини. Спроби ж більшовиків нав'язати «комуністичні легенди» зазнали невдачі, та й не могло бути інакше. В основі легенди лежить правда, дійсна подія чи факт (хай і сприйнятий через призму народного світобачення) вкоріненого коду культури, відповідно до національних архетипів та традицій. Навіть коли цими «дійсними фактами» є споруди чи якісь «старовинні руїни», а легенда спробує їх пояснити чи оживити, вона все одно буде відображенням дійсності, оскільки самі «руїни» реальні. Яку ж правду могли запропонувати окупанти – більшовики?

Однак й етнографи XIX ст., із їх переконанням про збереження українськості лише на селі, спотворили, точніше, перекосили в бік села й український фольклор, а з ним і перекази та легенди. Культура твориться в місті, яке з його надлишковим продуктом є першим споживачем витворів культури, зокрема фольклору. Період советської окупації зі знищенням, стиранням українського міського коду, позбавив і культурний простір українських міст власних легенд. Як наслідок, на сьогодні більшість українських міст, навіть старовинних, не мають свого історичного тексту, своєї історичної колористики, чому активно сприяла й сприяє уніфікована й безформна архітектура, позбавлена будь-якої місцевої української традиції. У якості винятку можна назвати Львів, частково Київ, Луцьк чи Кам'янець-Подільський або ж Одесу. Нарешті до цієї когорти винятків долучається й старовинний Ніжин завдяки зусиллям відомого українського історика Сергія Зозулі, який і виступив автором-упорядником «Легенд Ніжина».

Хоча «ніжинський хрест» і захистив місто від більшовиків, нацистів, а на сьогодні й від рашистів навесні 2022 р., та не врятував від знищення традицій. У більшості європейських міст та містечок можна натрапити на кав'ярні, пекарні чи перукарні, що існують упродовж сотень років як сімейний бізнес. У нас проте ні суспільство, ні муніципалітети, ні держава не захищають традицій. Усе віддано на «вільну конкуренцію», зачастую на шкоду національним інтересам, історичній пам'яті, культурі, врешті – самим містянам. Як наслідок, від ніжинської грецької кав'ярні чи галантерейної лавки Моні Тарнапольського збереглися хіба що легенди...

Міські легенди стають і найдієвішим туристичним магнітом. Чим же відомий назагал Ніжин? Безумовно – це місто Гоголя. Якщо казати про менш вагомні речі, то це також місто ніжинських огірків, а ще недавно ми замовляли друзям привезти легендарного ніжинського пива, якого вже немає. Ось і все... Але ж не може давнє місто Чернігівщини, український історичний процес на території якої має тисячолітню безперервність, не бути сповненим, навіть насиченим змістами і кодами минулого, зокрема казкового, фантастичного і легендарного. Наповнити життям, поєднати покоління в просторі міста й пропонує зазначена книга.

Невелике ошатне видання загалом містить 15 легенд. Про «нежатину ниву», завдяки відомій битві 1078 р., у якій загинув київський князь Ізяслав, усі, хто цікавиться історією середньовічної України, принаймні чули. Натомість Ніжин-озеро, розташоване на південно-східній околиці міста й назване автором «українською Атлантидою», залишається невідомим навіть для істориків-медієвістів. А воно сповнене середньовічної тасмніці, – немов би на його місті й розташовувався літописний Ніжатин. До епохи середньовіччя відносить читача й легенда про сріблярів Ніжатино, що не скорилися монголам у 1239 р., хоча й загинули всі.

Природно, що найбільше ніжинських легенд сягають доби козаччини. На той час Ніжин був одним із найбільших міст лівобережної України й часто відігравав вирішальну роль у політичних подіях другої половини XVII ст. Ледей не кожен українець знає про «золото гетьмана Полуботка», однак скарби ніжинських полковників туманять голову небагатьом. Певно, не залишилось у славетних ніжинських полковників нащадків, що той скарб так ніхто і не шукає, адже знайти їх може лише «кривний родич Золотаренків». Десь у ніжинських підземеллях заховується й коштовний діамант Мотрі Кочубеївни – ігумені Меланії. Можна пошукати в Ніжині й скарби її коханого – гетьмана Івана Мазепи.

Ніжин – це й зразок мультикультуральності українського лівобережжя. «Адже якщо кажуть, що в Греції є все, то на ніжинському ярмарку, крім цього всього, є ще й греки», а ще євреї, поляки, чехи, вірмени і навіть ассирійці. Навіть «міський бренд» – ніжинський огірок, як і місцевий будинок з привидами, веде свій початок від ніжинських греків. Повертаються у Ніжин і забуті традиції кави по-ніженськи та кави по-турецьки, а від традицій грецької кав'ярні залишилися хіба що побрехеньки, одна з яких оповідає про ніжинських греків, Тараса Шевченка та юного Миколу Гоголя – найпопулярнішого ніжинця, що став легендою подібно до його Хоми Брута.

Легенди поєднують минуле та сучасне з майбуттям, наповнюють реальну дійсність історичним змістом, вкорінюють культуру й народ у рідний ґрунт. Сподіваюся, що добрий почин Сергія Зозулі буде підхоплений колегами й минуле України, зокрема Чернігівщини, закарбоване в міських легендах, відобразиться в літературних творах, збагативши текст української культури.

Дата подання: 16 грудня 2022 р.

Дата затвердження до друку: 26 грудня 2022 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Гордієнко, Д. Рецензія : Легенди Ніжина / Упоряд. і передм. С.Ю. Зозулі. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2021. 120 с. *Сіверянський літопис*. 2022. № 5–6. С. 167–168. DOI: 10.5281/zenodo.7747381.

Цитування за стандартом APA

Hordienko, D. (2022). *Retsenziia : Lehendy Nizhyna / Uporiad. i peredm. S.Yu. Zozuli. Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M.M., 2021. 120 s. [Review : Legends of Nizhin / Edit. and prev. by S.Yu. Zozulia. Nizhin: Published by Lysenko M.M., 2021. 120 p.]. Siverianskyi litopys – Siverian chronicle, 5–6, P. 167–168. DOI: 10.5281/zenodo.7747381.*

